Masis Kürkçügil: Önemli olan halkın tarihsel bilinci

Posted on 26/06/2020

Zor günlerden geçiyoruz. Kimilerinin faşizm, kimilerinin Erdoğanizm, kimilerinin kötülüğün iktidarı dediği, insanlığın siyasi ve toplumsal birikimini hiçe sayan, kendi dar kalıplarına uymayan herkese ve her şeye savaş açan bir tek adam rejimi altında, hepimiz önem verdiğimiz değerlerimiz için mücadele ediyoruz. Bu mücadele, aslında tamamen güncel ve gündelik olanda geçmiyor. Çünkü tarih de bir mücadele alanı. AKP'nin tarih alanında yıllardır verdiği mücadele, olmuş olan'la alakası bulunmayan, kullanışlı, eklektik ve inşa edilmiş bir tarih anlatısını bize dayatmaya çalışıyor. Bunun karşısında resmi tarihi yeniden diriltmek için çabalayanların yanında, yine kendi değerlerinin tarihsel kaynaklarını görünür kılmaya, onun imgelerini bugünde yakalamaya çalışanlar da var. Çünkü bugünde ne kadar çok mücadele başlığımız varsa da, Ermeni Soykırımı'nın, Maraş Katliamı'nın, Sivas Katliamı'nın, Roboski'nin sorumluluğunun da üzerimizde olduğunu; bu yaşananların adaletinin, gelecekteki mücadelelerde saklı olduğunu biliyoruz. Ermeni Soykırımı'nı bu anlayışla ele alan Bir Başka Tarih Mümkün müydü?

Emre Tansu Keten: Tarihteki bütün felaketlerin aslında alternatif bir tarihin gerçekleşmemesi anlamına geldiğini söylüyorsunuz kitabınızda? Osmanlı'nın son döneminde kaçırılan fırsat neydi?

Masis Kürkçügil: Aslında burada Cristian Rakovski'nin 1908 Devrimi'nden bir hafta sonra Fransızca Socialisme dergisine yazdığı bir yazıdan hareketle bir genellemeyi somutlayabiliriz. Burada Osmanlı İmparatorluğu'ndaki halklar açısından bir imkan vardı. Neydi bu imkan? Rakovski çok açık bir şekilde, Osmanlı kendi iç barışını sağlayabilirse, yani içerisindeki çeşitli unsurların ittihadını sağlayabilirse, o dönem Balkan bölgesinde çıkacak

bir savaşın önlenebileceğini, hatta böylece bir dünya savaşına giden yolun da biraz daha engebeli hale geleceğini iddia etmişti. Rakovski döneminin çok önemli bir Marksistidir. Balkan sosyalizminin kurucusu konumundadır. Türkçe dahil, hemen hemen bütün Balkan dillerini bilir ve o dönem Selanik'te de faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla bunu sadece afaki bir değerlendirme olarak görmemek gerekir. Gerçekten Osmanlı'da düşük de olsa böyle bir ihtimal vardı. Bu ihtimal gerçekleşmediği için, hem Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır, hem Dünya Savaşı'na sürüklenmiştir, hem de Ermeni Soykırımı gerçekleşmiştir. Bu formülasyonu en iyi şekilde Alman Devrimi tarihine uygulayabiliriz. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman Devrimi başarıya ulaşsaydı, insanlığın tarihi başka türlü olurdu. Bu devrimin yenilgisi Nazizmin yolunu açtı. Umudun kapıları kapanınca o süfli güruh-u serseriye kendi toplumsal malzemesine uygun bir şekilde Nazizmin yollarını döşedi. Kadercilik anlamında değil ama bir ihtimalin körelmesi, ona karşıt olan başka bir ihtimali öne çıkartıyor.

1908 Devrimi nasıl yenildi?

1908 Devrimi ihanete uğrayan bir devrimdir. Çünkü vaatleri açısından baktığımız zaman 1908'in sokaktaki sesi hem anasır açısından, hem işçi sınıfı açısından istibdada bir başkaldırıdır. Bu süreçte bir özgürlük ortamı ortaya çıktı. Ancak devrimin ardından bu özgürlük ortamı kademe kademe kesilmeye başlandı. 1894-1896 katliamlarından sonra Ermeniler, Doğu Anadolu'da büyük göçlere zorlandılar ve toprakları, özellikle Kürt Beyleri tarafından, işgal edildi. Bunların geri dönmesi ve toprakların iade edilmesi için Taşnaklar ve İttihatçılar arasında bir anlaşma yapıldı. Ancak bu anlaşmanın da ciddi bir karşılığı olmadı. Genel olarak bakıldığında Ermenilerin meselesi bağımsızlık falan değildir. Taşnakların hiçbir metninde bağımsızlık lafı geçmez. Ermeniler büyük bir İmparatorlukta dağılmış bir halktır ve bu halkın nerede bir bağımsızlık isteyeceği belirsizdir. Dolayısıyla sanılanın aksine, Ermeniler Osmanlı'nın bütün olarak dönüşümünü öngörmüşlerdir. Devrimden sonra İttihatçılar, Ermenilerin bu dönüşüm taleplerini karşılayacak güçleri olmadığını ve daha önemlisi, yoksul Ermeni köylülerin sorunlarını çözmek yerine Kürt Beyleriyle anlaşmanın

kendileri açısından daha avantajlı olduğuna karar verdiler. İttihat ve Terakki devrimden iki sene sonra, devrimin başında halkta ortaya çıkan beklentilerden kopmaya başlıyor. Dolayısıyla burada bir ihanet söz konusu

Taşnaklar Osmanlı siyasetinin neresinde duruyor? Aykut Kansu'nun 1908 Devrimi kitabından bildiğimiz gibi 1908 öncesi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çıkan Vergi Ayaklanmaları'nda da yer alıyorlar ve sadece Ermeni Meselesi'yle sınırlı bir politika izlemiyorlar sanırım.

Taşnaklar bir federasyondur, Ermeni Devrimci Federasyonu. Hem Rusya'da, hem İran'da, hem de Osmanlı'da faaliyet gösterirler. Kurucuları esas olarak Rusya'daki Narodniklerin etkisi altındadır. 1896'dan itibaren Sosyalist Enternasyonel'in bütün toplantılarına katılır Taşnaklar. 1907'de ise seksiyon olarak kabul edilirler. 1887'de İsviçre'de kurulan Hınçaklar ise kendilerini Marksist olarak tanımlamıştır. Anadolu'da 1908 öncesi ve hatta devrim sırasında İttihat ve Terakki'nin Anadolu'da örgütlenmesi yoktu. Birçok önemli Anadolu kentinde İttihat ve Terakki'nin örgütlenmesine bizzat Taşnaklar önayak olmuştur. Vergi Ayaklanmaları'nın en sert yaşandığı yerlerden birisi olan Erzurum bugünkünden çok farklı bir yerdi. Bunu unutmamak lazım. Birincisi burası bir sürgün bölgesiydi, yani bir muhalefet yatağıydı. İkincisi Kafkasya'yla ve İran'la coğrafi olarak kurulan ilişkiler, bu ülkelerdeki 1905 ve 1906 devrimlerinin siyasi havasını Erzurum'a taşıyordu. Vergi ayaklanmalarında herhangi bir siyasi hareketin tahrikinden ziyade bir kendiliğindenlik söz konusudur. Osmanlı'nın bütçesi sıkışınca olmadık vergiler ortaya çıkmış, bu vergileri ödemekte zorlanan insanlar da sokağa çıkmıştır. İnsanlar sokağa çıkınca, siyaset yapma alışkanlığı ve örgütlenme deneyimi olan insanlar daha önemli hale geliyor doğal olarak. Taşnaklar bu nedenle öne çıkmıştır. Bunun dışında, Taşnaklar, Muş, Bitlis, Van gibi bölgelerde fedai hareketleri örgütlemiştir bu dönem. Yoksul Ermeni köylülerini korumak için tipik Narodnik ilkelerle kurulan bu örgütlenmeler, karşı sınıfta gördükleri Ermenilere karşı da mücadele etmiştir

Kitabınızda Çağlar Keyder'in, Osmanlı'da gayrimüslimler tarafından modern anlamda bir orta sınıfın yaratıldığı ve bu orta sınıfın, başka bir tarih mümkün olsaydı, Türkiye'nin modernleşmesi için çok önemli bir işlev yükleneceği görüşünü aktarıyorsunuz. Şayet her şey farklı olsaydı, Türkiye'nin tepeden inmeci modernleşmesi yerine organik bir modernleşme mümkün olur muydu?

19. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Abdülhamid döneminde, Osmanlı modernleşmesinin patlama yaptığı dönemdir aynı zamanda. Borsanın kurulmasından, kültürel hareketliliğe, basının ortaya çıkmasından ilk romanlara kadar bu böyledir. 1848 devrimi esnasında Paris'te bulunan Krikor Odyan'ın hazırladığı, 1963'te kabul edilen ve cemaat içerisindeki hukuku düzenleyen Ermeni Nizamnamesi, Osmanlı'nın ilk anayasasına bir ön hazırlık olmuştur. Bu Nizamname, aslında Ermeni cemaati içerisinde Amiralar sınıfına ve ruhbanlara karşı verilen bir eşit yurttaşlık mücadelesinin bir çıktısıdır. Bu nedenle Ermenilerin kendi içerilerinde bir 1848 yaşadıklarını söyleyebilirim. Keyder'in sözüne gelirsek, evet Osmanlı'da modern anlamda bir orta sınıf oluşmaktaydı. Bu sürece Ermeni Soykırımı ve Rumların göç ettirilmesi bir tırpan olmuştur. Osmanlı toplumundaki üretim güçlerinde de, entelektüel düzeyde de büyük bir zedelenme meydana gelmiştir. Türkiye 1910'lardaki üretim düzeyine herhalde 30'lu yıllarda varabilmiştir. Ancak ben işin daha öteki yanına bakıyorum aslında. Buradaki başka türlü bir hayalin yok olmasına bakıyoruz. Burada sosyalizm için, eşitlik ve özgürlük için elverişli olan bir miktar malzemenin de kazılması, bizim üzerinde durduğumuz husus bu. Bu malzemenin yeniden inşası tarih boyunca kolay bir şey olmamıştır.

Ermeni Soykırımı'yla hesaplaşılması, yaşanan acıların hesabının sorulması konusunda geçmişe değil geleceğe vurgu yapıyorsunuz. Bu adalet nasıl sağlanır?

Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'daki devrimci durum koşullarında kurduğu örgüte Spartakusbund ismini vermiştir. Spartaküs Roma dönemindeki isyancı köleydi. Tarihin bu kadar kritik bir anında kurulan bir örgüte iki bin yıl önce yaşamış

bir isyancı kölenin adının verilmesi çok anlamlıdır. Tarih olmuş bitmiş bir olgu olarak düşünülmemelidir. Tarihe saplanıp kalmak kadar siyaseten tehlikeli bir şey yoktur. Onun içerisindeki farklı ihtimalleri göz önünde tutmak, bu ihtimalleri günümüzde yakalamaya çalışmak gerekiyor. Benjamin, özgürlüğüne kavuşmuş torunlar idealinden değil, köleleştirilmiş ataların imgesinden bahseder. Tarihteki felaketlerin bir daha yaşanmaması ve kaybettiklerimizin haklarının teslim edilmesi bu imgeye sahip çıkılmasıyla mümkündür. Soykırıma direnen Ermenilerin hikâyesini anlatan Musa Dağ'da 40 Gün romanı tarihte en çok Varşova gettosunda Nazilere karşı mücadele eden Yahudiler tarafından okunmuştur örneğin. İki olay arasında yirmi beş yıl vardır ve kimse sormamıştır bu iki olay arasında ne alaka var diye. Geçmişle gelecek arasında olan ilişki yukarıdan, devletler düzeyinde okunmamalıdır. Halkın bilincinde dönüşümlerdir önemli olan. Burada, aktüele mahkum olmayan ve insanlığın kurtuluş mücadelesiyle hemhal olan bir tarihsel bilinç oluşturulabilirse felaketlerden nihai kurtuluş için bir umut yaratılabilir. Bu açıdan, Ermeni Soykırımı, geçmiş veya bugün için değil, en çok gelecek için önemlidir.

Kaynak: yeniyasamgazetesi.com

Masis Kürkçügil